

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Teze bakalářské práce

**Slezská identita z pohledu mezigeneračního srovnání –
Případová studie Opavska**

Lenka Klečková

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn

Předkládaná bakalářská práce se věnuje konstrukci slezské identity na území opavského regionu. Problematika je zkoumána z úhlu pohledu zástupců tří generací Slezanů. Předmětem zájmu jsou především atributy lokální identity, kterými byla a je tato kolektivní identita formována. Dále se práce zabývá otázkou, zda dochází k mezigenerační transmissi této identity a jejích prvků. K získání stěžejních informací bylo použito odborné literatury a dalších relevantních informačních zdrojů, hlavně však kvalitativního výzkumu ve formě narativních a polostrukturovaných rozhovorů s obyvateli Opavska, jejichž zpracování tvoří klíčový obsah praktické části této práce, která tak dokládá percepci slezské identity v současné době na Opavsku.

Klíčová slova: identita, slezanství, generace, regionalismus, kvalitativní výzkum

Cíl práce a metodika

Bakalářská práce se v obecné rovině zabývá fenoménem lokálních identit. Tato problematika je sledována na příkladu „slezanství“ z pohledu mezigeneračního srovnání. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké atributy formovaly a doposud formují slezskou identitu napříč generacemi. Dále si autorka práce pokládá otázku, zda dochází k mezigenerační transmissi této specifické lokální identity.

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky, a tedy k dosažení stanoveného cíle, je teoretická část bakalářské práce založena na studiu doporučených odborných informačních zdrojů spjatých se zkoumanou tematikou. I výzkumná část práce se v první části opírá o studium faktografických materiálů a dalších relevantních informačních zdrojů. Jádrem výzkumné části práce je však kvalitativní výzkum, pro který byla využita forma narativních a polostrukturovaných rozhovorů, a to se zástupci tří generací obyvatel Slezska. Celý výzkum byl geograficky usazen do opavského regionu.

Snahou bylo získat co největší objem informací pomocí narativního rozhovoru. Tento typ rozhovoru byl primárně zvolen k získání subjektivně zabarvených zkušeností a zážitků. Informátor je často sdělí tazateli ochotněji v případě, kdy není pod tlakem a může volně mluvit o tématu výzkumu, se kterým ho tazatel seznámí. Výzkumné téma se musí týkat části nebo celku informátorovy biografie. V ojedinělých případech, kdy se informátoři dostali „do úzkých“ (nejčastěji šlo o příslušníky nejmladší generace), přišel na řadu předem připravený okruh otázek, rozhovor se tedy posunul do polostrukturované

roviny. Pořadí a formu otázek autorka práce upravovala podle získaných odpovědí tak, aby se rozhovor ubíral potřebným směrem. Vždy se jednalo o otevřenou otázku, jakýsi odrazový můstek pro informátora. Zájem byl soustředěn na informátorův vztah ke Slezsku, Opavsku a Opavě, o jeho vznik a transformaci během života. Dále bylo snahou zjistit, co si dotazovaní z Opavska pod slezskou identitou představují, kdy a jestli je v životě důležitá souměřitost. Pozornost byla soustředěna také na to, čím se odlišují Slezané od Moravanů, či Čechů. Otázky se také věnovaly atributům dané identity, jako jsou lokální tradice, zvyky, jazyk, náboženství, historie apod. Dále se výzkum zaměřoval na to, jak je slezská identita pojímána příslušníci dalších generací, a zda a jak dochází k její transmisí.

Díky osobnímu přístupu k informátorům byly v následné analýze zpracovávány informace silně subjektivní, hlubokomyslné, emotivní a především jedinečné. V rámci výzkumu bylo osloveno celkem třicet informátorů, jejichž život je spjat se Slezskem, konkrétně regionem Opavsko. Informátoři jsou příslušníci tří různých generací. Bohužel se však autorce práce nepodařilo zajistit genderovou vyváženost mezi informátory. Informátoři byli rozděleni do jednotlivých generací následovně:

1. tzv. válečná generace, tedy nejstarší – lidé narozeni v rozmezí let 1928 a 1946
2. střední generace – informátoři narozeni mezi lety 1975 až 1954
3. nejmladší generace – její příslušníci jsou narozeni v letech 1982 až 1990

Záznamy a transkripce rozhovorů jsou uloženy v archivu autorky. Seznam informátorů, kteří se výzkumu účastnili anonymně, aby nedocházelo k porušení etiky výzkumu a v neposlední řadě také k porušení zákona o osobních údajích, tvoří úvod praktické části práce. Jména informátorů v něm byla nahrazena pseudonymy. Klíč k rozluštění pseudonymů je v archivu autorky. V analytické části práce jsou uvedeny jen části rozhovorů, které souvisí se zkoumanou problematikou. Blíže ke zkoumanému regionu a skupině informátorů v praktické části této bakalářské práce.

Vyhodnocení

Záměrem této bakalářské práce bylo zjistit, jaké stěžejní atributy formovaly a formují „slezanství“ na Opavsku. Daná problematika byla zkoumána z mezigenerační perspektivy. Vyhodnocována byla data získaná od tří generací informátorů, sledována tak byla také otázka transmise slezské identity mezi generacemi. Díky narativním a polostrukturovaným rozhovorům vyšlo najevo, jaké jsou hlavní prvky „slezanství“ ve vymezeném regionu. Jejich výčet se liší v souvislosti s délkou života a prožitými

zkušenostmi jednotlivých informátorů. V praktické části práce byla pozornost věnována především těm atributům, o kterých se explicitně zmínili všichni informátoři dané generace. Další prvky, které by mohly formovat slezskou identitu, byly pro jejich nevýznamnost opomíjeny.

Zcela jasným atributem slezské identity, na kterém se shodnou všechny tři zpovídané generace, je jazyk a pro Slezsko typický dialekt. Nejstarší generace ještě pamatuje němčinu jako úřední jazyk, dále aktivní užívání tzv. wasserpolštiny na území celého Opavska. Střední generace si je vědoma tohoto dialektu především na vesnicích, ve městě už tak častý nebyl. Nejmladší generace je přesvědčena o tom, že z původního dialektu zbyl v dnešní době lidem jen špatný přízvuk a nevelký počet slov původem z německého a polského jazyka. Způsob vyjadřování je podle dotazovaných pro Opavsko i Slezsko obecně charakteristický, obyvatelé tohoto regionu se tak díky němu dají lehce identifikovat napříč celou Českou republikou.

Důležitým aspektem, který se na současné podobě Opavska podílel, je bezesporu historie. Ta dle informátorů zásadně ovlivnila „charakter obyvatel regionu“ a odvozuji od něj stereotypní představu typického Slezana. Dotazovaní charakterizují opavské Slezany jako „nepřístupné“, „tvrdé“, „narovinu jednající“ a „pracovité“ obyvatele. V důsledku poválečných změn ve struktuře obyvatelstva nebylo navíc lehké uchovat lokální folklór a tradice, do opavského regionu se po druhé světové válce přistěhovali lidé z různých koutů Československa, kteří na „slezanství“ nelpěli. Na zapomnění měl podle informátorů podstatný vliv i socialistický režim, pro který nebylo udržování regionálních tradic prioritou. Minulým režimem byla oslabena i historická paměť nejstarší a střední generace. V současné době se na úpadku folklóru a lokálních tradic podepisuje především globalizační trend a nezáměr generací mladších. Přesto se však v menších obcích na území Opavska dodnes pořádají tradiční poutě a v malé míře fungují i folklórní soubory.

Identitu nejstarší generace z velké části formoval zážitek druhé světové války. Také předválečné soužití několika národnostních menšin na Opavsku mělo nezanedbatelný vliv. Za podstatné atributy označuje nejstarší generace architektonické památky, lokální kuchyni a také osobnost Petra Bezruče a s ním spjatý kulturní program regionu. Střední generace žila podstatnou část svého života v socialistickém Československu, obyvatelé Opavska měli díky geografické poloze regionu nadstandardní vztahy s Polskem, i dnes se mezi lidmi udržuje alespoň pasivní znalost jazyka severních sousedů. Dotazovaní této generace

popisují snahy o rozvoj jednotlivých obcí, ke kterému se snažili sami přispívat, dnes mají k těmto aktivitám mnohem více příležitostí. Oproti střední generaci má ta nejmladší v životě větší možnosti, které jí umožňují získat nadhled. Charakteristický je ale pro tuto generaci nezájem o tradice a folklór, ty v jejich očích upadají. Percepce „slezanství“ je pro informátory velmi individuální.

Povědomí o slezské historii a kultuře by podle všech účastníků výzkumu napříč generacemi mělo být udržováno, nejlépe však prohlubováno, přestože i oni sami přiznávají, že mají ve znalostech o Slezsku určité mezery. Vztah ke Slezsku by měl vycházet z rodinného kruhu, pomocnou ruku by pak mělo podat školství. Je však otázkou každého jedince, jak všechny dojmy zpracuje. Žádný z rodičů ve svých dětech „slezanství“ uměle nepěstoval, k hrdosti a vztahu ke Slezsku nebyli informátoři otevřeně motivováni, ani se o to sami nepokoušeli u vlastních dětí.

Většina informátorů se hrdě hlásí k Opavsku, považuje ho za svůj domov a lpí na tom, aby se zde dobře žilo. Spíše neutrální vztah má jen pár z dotazovaných a negativní ani jeden z informátorů této bakalářské práce. Dotazovaní jedinci nejstarší generace jsou pevně spjati se Slezskem, podotýkají však, že se stejně jako oni nemusí cítit novoosídlenci, protože vybudovat si vztah k regionu, ve kterém člověk nemá kořeny, je často velmi náročné. Někteří jedinci střední generace se nebrání zahrnutí Opavska do severní Moravy, zastávají tak ale menšinový názor. Nejmladší generace Opavsko jako severní Moravu nevnímá, toto zařazení chápe v pejorativním kontextu. Dotazovaní všech tří generací se jasně vymezují oproti Ostravě.

I přesto, že si informátoři neuvědomují, že by docházelo k přímé transmisi slezské identity, je možno najít napříč generacemi společné atributy, které tuto identitu formují. Jednoznačným prvkem, který se předává mladším, je pro Slezsko typický dialekt. Mladší generace si však uvědomují neznělost dialektu, používají ho oproti starším lidem v omezené formě, a to nejčastěji na vesnicích. Všechny generace navíc spojuje minimálně pasivní znalost polského jazyka. Z výzkumu je také patrné, že se v průběhu doby nemění základní charakterový rys obyvatel Opavska, vlastnosti, které zmiňují účastníci výzkumu, jsou „přímost, tvrdost a pracovitost“. Folklór a lokální tradice jsou mezigeneračně přenášeny pouze v omezené míře, jde především o tradici vesnických slavností. Ostatní atributy nejsou podle informací získaných z výzkumu mladšími generacemi považovány za zásadní.

Seznam použitých zdrojů

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2001, 317 s. Obzor (Prostor), sv. 33. ISBN 8072600516.

GAWRECKI, Dan. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2003, s. 369-654. ISBN 80-7248-226-2.

HEŘMANOVÁ, Eva a Pavel CHROMÝ. *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009, 348 s. ISBN 978-80-7357-339-3.

JOHNSTON, RONALD, JOHN (eds.): *The Dictionary of Human Geography*. Oxford: Blackwell Publishers, 2000, s. 687.

KOČVARA, Vlastimil. Slezská otázka. In: *Matice slezská* [online]. [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: [www: http://www.maticeslezska-opava.cz/text/35-slezska-otazka.html](http://www.maticeslezska-opava.cz/text/35-slezska-otazka.html)

MANNHEIM, Karl. *Problém generací*. Sociální studia, Brno: Fakulta sociálních studií MU v Brně, 2007, roč. 2007, 1-2, s. 11-44. ISSN 1214-813X.

SO ORP Opava. In: *Český statistický úřad* [online]. 2005, 2013-10-23 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z [www: https://www.czso.cz/documents/11288/17829678/8117adm05.jpg/82de18f2-7b9e-4568-8fe0-a9699c8e7004?version=1.0](http://www.czso.cz/documents/11288/17829678/8117adm05.jpg/82de18f2-7b9e-4568-8fe0-a9699c8e7004?version=1.0)

SZALÓ, Csaba (ed.), NOSÁL, Igor (ed.). *Mozaika v re-konstrukci: Formování sociálních identit v současné střední Evropě*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 235 s. ISBN 80-210-3306-1.